

Islamic Azad University, Lahijan Branch

Jurisprudence and Criminal Law Doctrines

آموزه‌های فقه و حقوق جزاء

HomePage: <http://jclld.liau.ac.ir>

Receive Date: 08.04.2022

Article type: Original Research

Vol.1, No.1:Issue 1, Spring 2022, P 1-20

Accept Date: 11.05.2022

Comparative study of the criminal policy of disseminating false information in virtual media

Sayyed Nasrollah Ebrahimi¹

Amirreza Mahmoudi²

Seyedeh Mahshid Miri balajorshari³

Abstract

With the increase in the use of virtual space, the popularity of social networks has also increased. Although virtual networks provide the opportunity to easily share news and information, they cause many problems, including the uncontrollable dissemination and sharing of unfounded and false information. , by countless users of those networks and sometimes, it is a disturbance in public order. One of the most concrete examples in this field is the dissemination of baseless and fake information during the global epidemic of Covid-19. In this difficult period, in social networks, baseless and false news were published about the lack of sufficient measures by competent and responsible institutions in the prevention and treatment of corona disease; Various fake pages and messages were created and uploaded; Fake images and unreal sounds were shared, and in this way, social networks became a common and effective tool to create public concern and panic. Paying little attention to the mentioned fact alone shows the necessity of establishing criminal laws in order to protect the health of social networks and prevent the contamination of information in virtual media; Therefore, this article, with the aim of explaining the common criminal policy in criminal law systems, regarding the dissemination of false information in social networks and virtual media, reports this result through a comparative study of the criminal laws of a number of countries. It shows that in recent years, many countries follow a single criminal policy by imposing criminal regulations against the publication of false information in social networks and virtual media.

Keywords: Criminalization of disseminating false information, criminal policy of disseminating false information, criminal regulation of social media.

¹ . Associate Professor of department of Law, University of Tehran, Tehran, Iran. (Corresponding Author) snebrahimi@yahoo.com

² . Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran. amirreza.mahmodi@gmail.com

³ . Ms in Criminal Law and Criminology, Department of Jurisprudence and Law, Lahijan Branch, Islamic Azad University, Lahijan, Iran. mahshid.miri.id@gmail.com

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان

Jurisprudence and Criminal Law Doctrines

آموزه‌های فقه و حقوق جزاء

سال اول - شماره ۱ - شماره پیاپی ۱ - بهار ۱۴۰۱، ص ۲۰-۱ HomePage: <http://jcl.d.liau.ac.ir>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۱ نوع مقاله: پژوهشی

بررسی تطبیقی سیاست کیفری انتشار اطلاعات نادرست در رسانه‌های مجازی

سید نصر اله ابراهیمی^۱

امیررضا محمودی^۲

سیده مهشید میری بالاجورشری^۳

چکیده

با افزایش و فراگیری استفاده از فضای مجازی، اقبال به شبکه‌های اجتماعی نیز به شدت رو به فزونی نهاده است. اگرچه شبکه‌های مجازی، فرصت اشتراک گذاری آسان اخبار و اطلاعات را فراهم می‌سازند، اما باعث بروز مشکلات فراوانی هستند که از جمله آن‌ها، انتشار و به اشتراک گذاشتن اطلاعات بی اساس و گمراه کننده، به صورت غیر قابل کنترل، از سوی کاربران بی شمار آن شبکه‌ها و گاه، اختلال در نظم عمومی است. یکی از ملموس‌ترین مثال‌ها در این زمینه، انتشار اطلاعات بی اساس و جعلی در دوره‌ی بیماری همه‌گیر جهانی کووید ۱۹ است. در این دوره‌ی دشوار، در شبکه‌های اجتماعی، اخباری بی اساس و دروغین، مبنی بر عدم اقدامات کافی نهادهای ذی صلاح و مسئول، در پیشگیری و درمان بیماری کرونا، انتشار یافت؛ صفحه‌ها و پیام‌های جعلی مختلف، ایجاد و بازگذاری گردید؛ تصاویر ساختگی و صداهای غیر واقعی، به اشتراک گذاشته شد و بدین روش، شبکه‌های اجتماعی، ابزاری شایع و تأثیرگذار برای ایجاد نگرانی و وحشت عمومی قرار گرفت. اندک توجه به واقعیت مذکور، به تنهایی، ضرورت وضع قوانینی کیفری را جهت صیانت از سلامت شبکه‌های اجتماعی و جلوگیری از آلودگی اطلاعات در رسانه‌های مجازی، نمایان می‌سازد؛ از این رو، نوشتار حاضر، با هدف تبیین سیاست کیفری متداول در نظام‌های حقوق کیفری، قبال انتشار اطلاعات نادرست در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های مجازی، از طریق بررسی تطبیقی قوانین کیفری شماری از کشورها، این نتیجه را گزارش می‌دهد که در سال‌های اخیر، بسیاری از کشورها، با وضع مقررات کیفری قبال انتشار اطلاعات نادرست در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های مجازی، سیاست کیفری واحدی را دنبال می‌کنند.

واژگان کلیدی: جرم انگاری انتشار اطلاعات نادرست، سیاست کیفری انتشار اطلاعات نادرست، مقررات کیفری رسانه‌های اجتماعی.

^۱. دانشجویار گروه حقوق، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول). snebrahimi@yahoo.com

^۲. استادیار گروه فقه و حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

amirreza.mahmodi@gmail.com

^۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق جزاء و جرم‌شناسی، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

mahshid.miri.id@gmail.com

مقدمه

امروزه، در پی رواج و فراگیری فضای مجازی، رسانه‌های جمعی تأثیر و نقش فزاینده‌ای در عالم ارتباطات یافته‌اند. اگرچه اشتراک گذاری انواع اخبار و اطلاعات، از طریق رسانه‌های جمعی، به سرعت و به آسانی انجام می‌گیرد، ولی به همین مقدار، کنترل آن‌ها نیز بسیار سخت و طاقت فرسا است. در دو دهه‌ی اخیر شبکه‌های اجتماعی، توانسته‌اند در زندگی انسان‌ها، به چنان جایگاهی نائل شوند که یکی از بخش‌های اصلی زندگی روزانه‌ی آنان به شمار می‌آیند و البته، این خود، زمینه و فرصت را برای شماری از ناهنجاری‌ها و سوء استفاده‌گری‌ها، فراهم ساخته است؛ اشاعه‌ی اطلاعات تایید نشده، اشتراک گذاری اخبار بی اساس و برهم زدن نظم عمومی از شمار این کژروی‌ها است.

از بارزترین این مصادیق، می‌توان از انتشار اخبار بی اساس در خصوص عدم کفایت سازمان‌ها، مؤسسات و حتی دولت‌ها، در پیشگیری و مبارزه با بیماری کووید ۱۹ نام برد که با گشودن نمایه‌ها و حساب‌های کاربری جعلی و نصب و انتشار پیام‌ها، تصاویر، اصوات غیر واقعی و صدور هشدارهای بی اساس و بی پایه، به ایجاد وحشت بین مردم، اغتشاش افکار عمومی و به تبع آن، بروز تشنج و نا آرامی در جامعه پرداختند.

توجه به مطالب مذکور، ضرورت وجود قوانین و مقررات متحد الشکل را جهت پیشگیری و برخورد با ناهنجاری و کژروی‌های قابل تحقق در فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی، نمایان می‌سازد. احترام به افکار و عقاید و حفظ آزادی بیان، مقتضی سلامت محیط رسانه‌های اجتماعی است که خود نیازمند قاعده مندی نشر اطلاعات و جلوگیری از رواج و اشتراک گذاری اخبار تایید نشده و بی اساس در فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی است. صاحبان و کاربران رسانه‌های اجتماعی، باید مسئولیت خود را در این خصوص بپذیرند و این پذیرش، مستلزم تعیین حدود آن از طریق جرم انگاری و کیفرگذاری است.

جستار حاضر، با رویکردی تطبیقی، به بررسی مقررات و اقدامات شماری از کشورها در مواجهه با ناهنجاری‌ها و کژروی‌های قابل وقوعی مانند: اشتراک گذاری اخبار و اطلاعات نادرست و بی اساس و سوء استفاده از محیط رسانه‌های اجتماعی برای تشویش اذهان عمومی، با استفاده از فضای مجازی و محیط رسانه‌های اجتماعی می‌پردازد، تا به تبیین نمونه‌ای از سیاست جنایی همگرایانه‌ی جهانی، جهت پیشگیری و مواجهه در این زمینه، نایل آید.

نوشتار پیش رو، ابتداء، مفهوم اطلاعات بی اساس را در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، بررسی می‌کند و متعاقب آن، با رویکردی تطبیقی، به مطالعه‌ی قوانین و مقررات شماری از

کشورها، در این موضوع می‌پردازد، تا با تبیین سیاست جنایی آن‌ها، با رویکرد به فرآیند وضع و تصویب و اجرای این مقررات در کشورهای مورد مطالعه و بیان نظریات موافق و مخالف موجود در این کشورها، زمینه‌های لازم را برای ارائه‌ی نمونه‌ای از سیاست جنایی همگرایانه‌ی جهانی در این خصوص، فراهم آورد.

مطالعات نشان می‌دهد که شماری از کشورها، از جمله کشورهای اروپایی، مقررات قانونی سختگیرانه‌ای در جهت جلوگیری از انتشار اطلاعات بی‌اساس در فضای مجازی و محیط شبکه‌های مجازی، با توجه به جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی خود وضع کرده‌اند (taha gedikli, 2020, 224).

۱. اطلاعات بی‌اساس و نادرست

فرهنگستان زبان و ادب فارسی، عبارت: اطلاعات بی‌اساس را به تعریف اطلاعات، تعبیر می‌کند و مراد از آن، انتشار اطلاعات و اخبار نادرست، با هدف گمراه کردن و یا تشویش اذهان افراد جامعه و گاه، دولت‌ها است (دهخدا، ۱۳۷۷، ۶۳).

امروزه، تارنماهای جعلی، حساب‌های کاربری جعلی در رسانه‌های اجتماعی، نشر اخبار و اسناد جعلی و اشتراک گذاری اطلاعات بی‌اساس، کلاهبرداری در فضای مجازی، تبلیغات فریبنده و جنجال تبلیغاتی هدفمند دولتی، از اشکال رایج اطلاعات بی‌اساس، در فضای مجازی، به خصوص، در رسانه‌های اجتماعی است (erhan etem, 2019, 31). اطلاعات بی‌اساس، نادرست و مبتنی بر دروغ، بسیار خطرناک هستند و انتشار و اشتراک گذاری آن‌ها در حوزه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... در گام نخست، موجبات اضرار به اشخاص و در گام بعدی، موجبات اضرار جامعه را فراهم می‌آورد.

از آغازین سال‌های ۲۰۰۰ میلادی، استفاده از فضای مجازی، در سرتا سر جهان، به شکل فزاینده‌ای گسترش یافت و امکان دسترسی خانواده‌ها به فضای مجازی فراهم آمد. بر اساس گزارش‌های تحقیقاتی شرکت‌های (we are social) و (hootsuite)، در سال ۲۰۲۰، کاربران فضای مجازی ۶۱ درصد و کاربران شبکه‌های اجتماعی ۴۵ درصد جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند (taha gedikli, 2020, 225). در ایران نیز به طور روز افزون، کاربران فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، همگام با آمار جهانی، در حال افزایش و گسترش هستند.

توجه به گسترش و افزایش آمار و تعداد کاربران فضای مجازی، گستردگی و دامنه و ابعاد تخریب و اثرات منفی اطلاعات بی‌اساس را در جامعه، آشکار می‌سازد؛ چه اینکه در محیط مجازی، میلیون‌ها نفر، در شبکه‌های اجتماعی، با حساب‌های کاربری ناشناس و یا جعلی، در حال فعالیت هستند و به جهت فقدان نظارت و کنترل، می‌توانند به راحتی، مطالب مورد نظر

خود را به اشتراک بگذارند؛ زیرا تنها ابزاری که برای نیل به این هدف، لازم است، فضای مجازی و دسترسی به آن است.

در دو دهه‌ی گذشته، امکان انتشار و اشتراک گذاری اطلاعات، با سرعت و سهولت امروزی، وجود نداشت. در حال حاضر، انواع اطلاعات، سریع و به آسان‌ترین شکل ممکن، به دست میلیون‌ها نفر می‌رسد. این وضعیت، روز به روز، به خطری بسیار مهلک، تبدیل می‌شود و هیچ معیار و ضابطه‌ی جهانی، برای کنترل و قاعده‌مند سازی اشتراک گذاری اطلاعات، در سامانه‌های عامل رسانه‌های اجتماعی وجود ندارد و این وضعیت، به تحریف اطلاعات، انتشار اخبار جعلی و تحریف حقیقت، و در نتیجه، وارد شدن ضررهای فراوان به اشخاص و جامعه منجر می‌گردد (گلباغی ماسوله، ۱۳۹۶، ۷۲).

اطلاعات نادرست موجود در رسانه‌های اجتماعی، از تنوع بسیاری برخوردار هستند. همچنین، با گذر زمان، مشاهده می‌شود که پیشران‌های رسانه‌های اجتماعی، بسته به نوع و پیشرفت فناوری، روز به روز، در حال شکل‌گیری و پیشرفت هستند. در این میان، افراد سودجو، هوشمانه‌های تارنما و موجود در شبکه‌های چند رسانه‌ای، با اشتراک گذاری اطلاعات نادرست و دستکاری در اخبار و اطلاعات حقیقی و ایجاد تشنج و اوباش‌گری‌های رسانه‌های اجتماعی، می‌تواند در امور و رخداد‌های اجتماعی مانند تجمعات انتخاباتی کشورهای قدرتمند نیز اختلال ایجاد کنند؛ از این رو، در عصر حاضر، این ناهنجاری، موضوعی بسیار جدی و خطرناک و معضلی همگانی است که در کلیه‌ی جوامع جهان، رخنه یافته است و بزرگ‌ترین مدعیان دموکراسی را با تهدید جدی رو به رو ساخته است و می‌تواند باعث بروز بحران‌های آتی در جامعه و ایجاد اضطراب و ترس و کاهش امید در جامعه شود.

در اینجا، ضرورت دارد که به اصطلاح «پسا حقیقت» اشاره کرد. این اصطلاح که نخستین بار، با انتشار اخبار جعلی و به دور از واقعیت، در جریان انتخابات ریاست جمهوری آمریکا در سال ۲۰۱۶ و تصمیم انگلیس برای خروج از اتحادیه اروپا پدیدار شد (Çelik, 2021, 1541)، به این معنا است که در دوره‌ای، حقیقت و دروغ، به هم تنیده می‌شود، به گونه‌ای که در نتیجه‌ی آن، احساسات و باورهای سطحی، جایگزین حقایق عینی می‌شود.

دوره‌ی پسا حقیقت، همین دوره‌ی زندگی کنونی امروزی است؛ چرا که مبدأ این دوره را وجود فعالیت‌های رسانه‌های جمعی در درون خانوارها بیان می‌دارند. مهمترین عارضه‌ی پدیده‌ی پسا حقیقت، تولید و انتشار آسان و سریع اطلاعات بی اساس و نادرست است که در نتیجه آن، اطلاعات نادرست در سیستم‌های عامل رسانه‌های اجتماعی در این دوره، بسیار افزایش می‌یابد.

یکی از نشانه‌های بسط و گسترش معضل مذکور، این است که شبکه‌ها و سامانه‌هایی متظاهر به حقیقت‌گرایی، در فضای مجازی کلیه کشورهای ایجاد شده است، در حالی که این سامانه‌ها و شبکه‌ها، با سازمان‌های مختلف روزنامه‌نگاری همکاری می‌کنند که سازمان‌های غیر دولتی آن‌ها را برای ارائه‌ی خدمات عمومی ایجاد کرده‌اند. در سال ۲۰۱۵ میلادی، سامانه‌ای با عنوان: (First Draft News) جهت ایجاد شبکه‌ای در خصوص پایش اطلاعات، تأسیس شد و سازمان‌ها و رسانه‌های مختلف بسیاری در آن، عضو شدند. همچنین، در سال ۲۰۱۷ میلادی، گوگل، شروع به ارائه‌ی خدمات تأیید اطلاعات، در جهت تأیید صحت اخبار و اطلاعات کرده است (fikret aydin, 2020, 77).

این داده‌ها نشان می‌دهد که اطلاعات نادرست، مشکلی است که افراد و نهادها سعی در مبارزه با آن، دارند، اما با توجه به تنوع اطلاعات نادرست و گسترش آن، سپردن این مبارزه، صرفاً، به نهادهای مستقل، کافی نیست؛ چرا که این نهادها، با توجه به موقعیت زمانی، قدرت الزام آور و تحریمی ندارند. با این وجود، آزادی افراد، برای رسیدن به اطلاعات درست و صحیح، قطع شده است و امکان بر هم خوردن نظم عمومی، در سطح کلان نیز دارد (گلباغی ماسوله، ۱۳۹۸، ۳۲۰).

۲. منابع اطلاعات بی اساس و نادرست در فضای مجازی

کمیسیون اروپا، در سال ۲۰۱۸ میلادی، گزارشی در رابطه با اخبار جعلی و اطلاعات نادرست منتشر کرد. در این گزارش، نظرات مسئولان ارشد شرکت‌های ارتباطات و رسانه‌های جمعی نظیر: فیسبوک، توئیتر، گوگل و ویکی‌پدیا، جهت یافتن راه‌حلی برای مقابله با معضل اطلاعات نادرست و بی اساس در فضای مجازی، مورد واکاوی قرار گرفت (taha gedikli, 2020, 228)؛ بر اساس این گزارش، اطلاعات نادرست، معضل چندوجهی است و از آنجایی که منبع واحدی نیز ندارد، به همین جهت، راه حل خاصی هم ندارد. افزون بر این، برخی از اطلاعات نادرست، صرفاً، از رسانه‌های اجتماعی سرچشمه می‌گیرد که این امر نیز مشکل را دوچندان می‌سازد.

این گزارش، به وضوح نشان می‌دهد که منابع مختلفی از اطلاعات نادرست، وجود دارد که سر منشأ اطلاعات و اخبار نادرست و بی اساس در رسانه‌های اجتماعی هستند؛ اولین منبع اطلاعات نادرست در فضای مجازی، بازیگران سیاسی هستند؛ برای مثال، دولت‌ها و یا گروه‌های خارجی در یک کشور می‌توانند فعالانه برای تضعیف یکپارچگی رسانه‌ها، تغییر موازنه‌ی قدرت، در تولید اخبار جعلی و انتشار اطلاعات بی پایه و اساس، تلاش کنند.

دومین منبع اطلاعات نادرست در فضای مجازی، بازیگران رسانه هستند؛ چرا که همه فعالان حوزه‌ی رسانه و ارائه دهندگان اخبار، با استانداردهای یکسان عمل نمی‌کنند، با اینکه وظیفه‌ی اصلی و اساسی رسانه‌ها، ارائه‌ی اخبار دقیق و موثق است، اما در بسیاری از موارد، بعضاً، عامدانه و بعضاً، از روی قصور، اخبار و اطلاعات بی اساس را انتشار می‌دهند؛ بنابر این، رسانه‌ها، خود، می‌توانند اطلاعات نادرست و بی اساس را تولید کنند و انتشار دهند.

سومین منبع اطلاعات نادرست، در فضای مجازی، سازمان‌های مردم نهاد هستند؛ برای نمونه، می‌توان در این خصوص، به روزنامه نگاران مستقل و سازمان‌ها و نهادهای غیر انتفاعی اشاره کرد که مدعی فعالیت به نفع جامعه هستند. این نهادها می‌توانند در به اشتراک گذاری اطلاعات نادرست نقش ایفاء کنند.

چهارمین منبع اطلاعات نادرست در فضای مجازی نیز خود افراد جامعه هستند که می‌توانند یکی از اصلی‌ترین بازیگران تولید و اشاعه‌ی اطلاعات نادرست، از طریق فضای مجازی، قلمداد شوند.

از آنجایی که به اشتراک گذاری اطلاعات تأیید نشده و غیر موثق، باعث سرایت آن، از افراد، به جامعه می‌گردد، بنابر این، پنجمین منبع در این زمینه، خود رسانه‌هایی هستند که در قالب شبکه‌های اجتماعی و برنامه‌های پیام رسان و اشتراک گذاری اطلاعات، فعالیت می‌کنند و به نوعی، انتشار اطلاعات را به آسانی فراهم می‌آورند (Taha Gedikli, 2020, 230)؛ به بیانی دیگر، این پیشران‌ها، در انتشار اطلاعات تأیید نشده، نقش اساسی دارند.

گزارش کمیسیون اروپا، پس از بررسی منابع و سرچشمه‌های اطلاعات نادرست، بر روی این موضوع، متمرکز می‌شود که چگونه می‌تواند اطلاعات نادرست و بی پایه، تهدید تلقی شود و به چه اندازه، می‌تواند این تهدید، بزرگ و پیچیده باشد. در پایان، این گزارش، نتیجه‌ی خود را چنین بیان می‌دارد که پدیده‌ی اشتراک گذاری اطلاعات نادرست و بی اساس، موضوعی جدی است که بایستی در دستور کار کشورها، جوامع و سازمان‌های بین‌المللی قرار گیرد (گلباغی ماسوله، ۱۳۹۹، ۱۳۵).

۳. اهداف و روش‌های انتشار اطلاعات بی اساس و نادرست

تحقیقات نشان می‌دهد برای مبارزه، کنترل و پیشگیری از اشتراک گذاری و انتشار عمدی و آگاهانه‌ی اطلاعات و اخبار بی اساس، گمراه کننده، نادرست و جعلی در فضای مجازی و سامانه‌ها و رسانه‌های اجتماعی، باید اهداف، روش و برنامه‌هایی بررسی شود که در پی این پدیده، وجود دارد؛ به عبارت دیگر، باید اهداف و چرایی بروز چنین رفتارهای ناهنجاری را روشن ساخت.

می‌توان اهداف، روش و چرایی اشتراک‌گذاری و انتشار عمدی و آگاهانه‌ی اطلاعات و اخبار بی‌اساس، گمراه‌کننده، نادرست و جعلی در فضای مجازی و سامانه‌ها و رسانه‌های اجتماعی را در موارد زیر دسته‌بندی کرد:

الف) ایجاد افکار منفی در مخاطبین هدف؛

ب) انحراف مخاطبین هدف از واقعیات، با تظاهر و ترسیم تصویر حمایت و دفاع از اطلاعات واقعی برای مخاطبین هدف و اظهار نظرهایی که باعث بی‌اعتباری واقعیات و اطلاعات واقعی است؛

پ) تزریق اطلاعات تحریف‌شده به اخبار و اطلاعاتی که واقعیات را تحت تأثیر قرار داده است (agbedo-krisagbedo, 2014, 19).

شبکه‌های اجتماعی، محیط‌های مجازی هستند که ارتباط و تعامل افراد را فراهم می‌آورند. بررسی‌ها، به وضوح نشان می‌دهد که نوعاً، شبکه‌های اجتماعی مانند: فیس‌بوک، توئیتر و یوتیوب، عمده‌ترین فضاهای مجازی هستند که جهت انتشار و به اشتراک‌گذاری اطلاعات نادرست، بی‌اساس و گمراه‌کننده، در خصوص رویدادهای اجتماعی، مورد استفاده قرار گرفته است. اگر چه، از منظر بسیاری از کاربران و مخاطبان و نیز در نگاه نخست، دسترسی آسان به محیط‌های مجازی و شبکه‌های اجتماعی مذکور، یک مزیت به نظر می‌آید، اما بسیاری از اطلاعات به اشتراک گذاشته شده در این سامانه‌ها و شبکه‌ها که از اخبار اصلی و واقعی، فاصله می‌گیرند و سبب بروز پدیده‌ی ناهنجار اشتراک‌گذاری و انتشار اخبار و اطلاعات بی‌اساس، نادرست، گمراه‌کننده و جعلی می‌شوند که این وضعیت، به نوبه‌ی خود، به تغییر ادراک جامعه، برانگیختن اضطراب و دلهره در جامعه می‌گراید و در نتیجه، حسب وضعیت و شرایط جامعه و نوع اخبار جعلی و گمراه‌کننده‌ی انتشار یافته، آثار سوء و مخرب متفاوتی را به بار می‌آورد.

وضعیتی که در پی همه‌گیری کووید ۱۹ اتفاق افتاد یک نمونه بسیار روشن و به روز جهت مشاهده‌ی راه‌های تولید و انتشار و اشتراک‌گذاری انواع اطلاعات نادرست، بی‌اساس و گمراه‌کننده در رسانه‌های اجتماعی است. در حالی که همه‌ی کشورهای دنیا، بر روی سیستم‌های بهداشتی و سلامت خود متمرکز بودند و می‌کوشیدند کنترل و درمان این بیماری فراگیر را در درون سیستم حاکمیتی خود، سامان دهند، هزاران خبر بی‌اساس، گمراه‌کننده و جعلی، در بسیاری از کشورها انتشار یافت و دولت‌ها، ناگزیر شدند در کنار مبارزه با همه‌گیری بیماری کرونا، با این اخبار بی‌اساس، نادرست و گمراه‌کننده نیز دست و پنجه نرم کنند (Toprak, 2015, 45).

برای مثال، در نخستین روزهایی که موارد ابتلاء به کوید ۱۹ در ایران، مشاهده شد، در برخی از شبکه‌های اجتماعی مانند: اینستاگرام، اسنادی جعلی و بی اساس، دارای مهر، امضا و آرم وزارت بهداشت، انتشار یافت که مضمون آن‌ها، چنین حکایت می‌کرد که این بیماری، از ماه‌ها قبل، در کشور وجود داشت.

همچنین، در روزهایی که وزارت بهداشت، حسب گزارش مراجع ذی صلاح، آمار مبتلایان و مرگ و میرهای ناشی از این بیماری را رسماً، ارائه می‌داد، لیست‌های جعلی و غیر واقعی در شبکه‌های اجتماعی انتشار می‌یافت که مدعی آماری بیشتر از آماری بود که وزارت بهداشت درباره‌ی مبتلایان و مرگ و میرهای ناشی از این بیماری اعلام می‌کرد (بشیر، ۱۳۹۹، ۸).

بنابر این، جهت جلوگیری از پدید آمدن وضعیت مذکور، باید اقدامات فوری در حوزه‌ی قانونگذاری، قضایی و اجرایی صورت گیرد؛ از این رو، در چند سال گذشته، شمار بسیاری از کشورهای جهان، اقدامات قابل توجهی در نظام حقوقی خود، برای جلوگیری از انتشار اطلاعات نادرست، بی اساس و گمراه کننده صورت داده‌اند و قوانین جدید و نوعاً، متحد الشکل را تصویب و به اجرا گذاشته‌اند.

۴. سیاست کیفری کشورها قبال انتشار و اشتراک گذاری اخبار و اطلاعات بی اساس و گمراه کننده

شماری از کشورها در نظام حقوقی خود، برای مقابله و پیشگیری از انتشار و اشتراک گذاری اطلاعات نادرست و گمراه کننده در شبکه‌های اجتماعی، قوانینی وضع کرده‌اند. این اقدامات، اکثراً، از سال ۲۰۱۷ میلادی به بعد، انجام یافته است که ذیلاً، گزارش می‌شود:

۴-۱. آلمان

در سال ۲۰۰۷ میلادی، کشور آلمان، در خصوص فعالیت و دریافت فضای مجازی، قانون تله مدیا را وضع کرد. این قانون، موارد مختلفی از جمله عوامل فعال، مسئولیت‌ها و مسائل مربوط به مسدود سازی دسترسی به فضای مجازی را نظام‌مند ساخت. در سال ۲۰۱۷ میلادی، آلمان، قانون بهبود عملکرد در شبکه‌های اجتماعی را با هدف حذف سریع محتوای غیر قانونی، اخبار جعلی و به ویژه، سخنان نفرت پراکنه در رسانه‌های اجتماعی، وضع کرد.

هدف اصلی و اساسی این قانون، تسهیل در حذف بسیاری از محتواهای غیر قانونی در رسانه‌های اجتماعی است؛ بنابر این، کشور آلمان، در خصوص جلوگیری مستقیم از اشتراک گذاری اطلاعات بی اساس، نادرست و گمراه کننده، مقررهای ندارد و در این زمینه، با نقض و اجمال، رو به رو است؛ چرا که با بررسی دقیق قانون مزبور، مشاهده می‌شود که ضرورت پاسخ سریع به قرار دادن مطالب نژاد پرستانه و نفرت پراکنه در شبکه‌های اجتماعی، خط مقدم مبارزه

در این قانون است. همچنین، در این قانون، درباره‌ی انتشار و اشتراک گذاری اطلاعات نادرست، بی اساس و گمراه کننده در شبکه‌های اجتماعی و مشکلات ناشی از آن، مقرراتی به چشم نمی خورد (kent, 2020, 2).

وفق اظهارات مقامات آلمانی، در راستای اجرای این قانون در آلمان، سامانه‌های اجتماعی یوتیوب در مداخله و حذف محتوای مجرمانه ۹۰ درصد، فیس بوک ۳۹ درصد و توئیتر صرفاً یک درصد موفق بودند (taha gedikli, 2020, 233)؛ از این رو، مقامات آلمانی، به طور رسمی اعلام کرده‌اند که صاحبان شبکه‌های اجتماعی، باید قبال رفتارهای ناهنجار و مجرمانه‌ای مسئولیت پذیر باشند که در این سامانه‌ها واقع می‌شود و باید برابر این گونه اقدامات مجرمانه و نابهنجار، مسئولانه رفتار کنند؛ چرا که سیستم فعلی نمی‌تواند مشکلات و معضلات مربوط به تولید و انتشار اطلاعات نادرست، بی اساس و گمراه کننده را حل کند؛ بنابر این، سیاست جنایی و خواست سیستم حقوق کیفری آلمان، این است که قوانین مذکور، به صورت دو جانبه، هم مسئولیت را بر شبکه‌های اجتماعی بار کند و هم بتواند کاربران را در این زمینه، تحت نظارت، کنترل درآورد و در متخلفین را مجازات دهد.

طبق قانون اجرای شبکه، مصوب سال ۲۰۱۷ میلادی، هنگامی که محتوایی غیر قانونی، که در قانون، مصادیق آن شناسایی شده است، در شبکه‌های اجتماعی به اشتراک گذاشته شود، به شرکت‌های شبکه‌های اجتماعی ۲۴ ساعت فرصت داده می‌شود که محتوای مورد نظر را حذف کنند، در غیر این صورت، با جریمه‌های مالی تا سقف ۵۰ میلیون یورو محکوم می‌شوند. با این قانون، شهروندان آلمان، در تثبیت و اطلاع رسانی اخبار و محتوای غیر قانونی در شبکه‌های اجتماعی، برابر مراجع انتظامی، مسئول هستند، به گونه‌ای که هر شهروند آلمانی، به هنگام مواجهه با محتوای غیر قانونی، الزام دارد که آن را به اطلاع مراجع ذی صلاح برساند. افزون بر این، آیین‌نامه‌ای در خصوص شکایت از سامانه، تدوین شده است که در قالب اخطار حذف، عمل می‌کند. مطابق این قانون، به اشخاص اجازه داده می‌شود قبل از اقدام قضایی به نمایندگی دفتر شبکه‌ی اجتماعی، مراجعه کنند و حذف محتوای غیر اخلاقی یا غیرقانونی مخل حقوق شخصی خود را بخواهند. همچنین، طبق این قانون، شبکه‌های اجتماعی، موظف هستند به این درخواست‌ها خارج از موعد و سریعاً رسیدگی کنند (kent, 2020, 4).

قانون رسانه‌های اجتماعی آلمان نیز راه حل مناسبی جهت حل معضلات و مشکلات احتمالی شبکه‌های اجتماعی به ارمغان آورده است؛ به موجب این قانون، تمامی رسانه‌های اجتماعی که در آلمان فعالیت دارند، باید در آلمان، نمایندگی مجاز، تاسیس کنند و در آن نمایندگی، دفتری

جهت پاسخگویی به مراجعین قرار دهند، به گونه‌ای که در صورت نیاز، هر کسی بتواند با مراجعه به آن دفتر، سؤال یا مشکل خود را پیگیری کند.

در این راستا، فیسبوک، در آلمان، ملزم شد طبق قانون رسانه‌های اجتماعی آلمان، صدها نفر آلمانی زبان را جهت تأسیس نمایندگی خود، استخدام و واحدهایی را جهت پیگیری شکایات و درخواست‌های کاربران و واحدی جهت حذف اشتراک، ایجاد کند. توییتر نیز همانند فیسبوک اشخاصی را استخدام کرد که دارای سواد حقوقی و مسلط به زبان آلمانی بودند؛ البته، با این تفاوت که فیسبوک، نمایندگی مستقل در خاک آلمان ایجاد نکرده است و تمامی اقدامات و نظارت خود را بر رفتار شبکه‌های اجتماعی، از مقر اروپایی خود، دویلین، انجام می‌دهد (taha gedikli, 2020, 234).

به این ترتیب، دولت آلمان توانسته است با وضع مقررات، به مبارزه و پیشگیری از انتشار و به اشتراک گذاری اطلاعات نادرست، بی اساس و گمراه کننده و درج مطالب غیر قانونی پردازد و با نهادن مسئولیت بر عهده‌ی شبکه‌های اجتماعی و ملزم ساختن آن‌ها به احراز فعالیت‌های غیر قانونی، با ابزارها و هزینه‌های خود و پذیرش مسئولیت برابر این فعالیت‌ها، اقدامی مؤثر در این راستا انجام دهد. همچنین، دولت آلمان، شبکه‌های اجتماعی فعال در خاک خود را اجبار کرده است که با معرفی نماینده‌ی قانونی خود، امکان ارتباط سریع‌تر و راحت‌تر مقامات و سازمان‌های آلمانی را با نمایندگی شبکه‌های اجتماعی فراهم آورند. ضمناً، در این قانون، مفهوم محتوای غیر قانونی، به طور جامع، مشخص است و حدود و ثغور مصادیق آن، تعیین گشته است و این مفاهیم، با قانون مجازات آلمان، مستند سازی و به نوعی جرم انگاری شده است.

اگر هر یک از مصادیق مجرمانه‌ی مقرر در قانون، در شبکه‌های اجتماعی به اشتراک گذاشته شود، شخصی که بدین وسیله حقوق او تضییع شده است، می‌تواند بدون مراجعه به دادگاه و تنها با مراجعه به نمایندگی شبکه‌های اجتماعی در خاک آلمان، حذف آن محتوا را تقاضا کند و نمایندگی شبکه‌های اجتماعی نمی‌تواند به بهانه محدودیت و نقض آزادی ارتباطات، درخواست مورد نظر را رد کند.

همچنین، به موجب قانون رسانه‌های اجتماعی آلمان، شبکه‌های اجتماعی که در خاک آلمان فعالیت دارند، موظف هستند گزارشی سالانه از فعالیت خود و تعداد و نحوه‌ی رسیدگی به شکایات نسبت به محتوای غیر قانونی، به دولت آلمان ارائه دهند؛ بر این اساس، نمایندگی‌های شبکه‌های اجتماعی که در سال، بیش از یکصد شکایت برای محتوای غیر قانونی دریافت می‌دارند، موظف هستند گزارشی به زبان آلمانی در رابطه با نحوه‌ی رسیدگی به شکایت‌های مربوطه به محتوای غیر قانونی در سامانه‌ی خود تهیه کنند و به دولت آلمان ارائه دهند. بدین روش،

نمایندگی‌های شبکه‌های اجتماعی، تلاش می‌کنند تا با محتوای غیر قانونی به طور مداوم و مؤثر مبارزه کنند (sağıroğlu, alkan, 2021, 337).

قانون مذکور، در کنار همه مزایای خود، با انتقادهایی مواجه است؛ به ویژه در خصوص دسترسی به اطلاعات اشخاص، عدم کنترل قضایی و برخی محدودیت‌های دسترسی به اطلاعات و آزادی اشخاص.

اگرچه مبارزه با تولید، انتشار و اشتراک گذاری اطلاعات و اخبار نادرست، بی اساس و گمراه کننده، در محتوای این قانون، مشخص نیست، اما به نظر می‌رسد که وضع قانون مذکور در آلمان، یکی از اقداماتی است که دولت آلمان در جهت مقابله با پدیده‌ی مذکور، انجام داده است و به نوعی فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی را برای اشخاص و عموم اجتماع امن کرده است.

۲-۴. چین

چین یکی از سختگیرانه‌ترین قوانین جهان را در زمینه‌ی تولید، انتشار و اشتراک گذاری اطلاعات نادرست، بی اساس و گمراه کننده را دارد. دولت چین، در ده سال گذشته، فعالیت بسیاری از سامانه‌ها و رسانه‌های اجتماعی را در کشور ممنوع کرده است. برای نمونه، گوگل که پر استفاده ترین موتورهای جستجو در جهان است، در چین، غیر قابل دسترسی است و دلیل آن نیز سیاست‌های دولت چین در رابطه با درخواست اطلاعات کاربران از گوگل و رد درخواست از جانب گوگل است (قاسمی، ۱۳۸۸، ۱۰۰).

دسترسی به بسیاری از سامانه‌ها و رسانه‌های اجتماعی، از جمله: اینستاگرام، توئیتر، گوگل، فیسبوک، اسنپ چت در چین ممنوع است. در چین ۵۹ درصد از مردم، معادل ۸۲۹ میلیون نفر از کاربران فضای مجازی هستند. موضوع اشتراک گذاری اطلاعات نادرست، بی اساس و گمراه کننده، یکی از امور مهم حقوق فضای مجازی در چین است. دولت چین، در سال ۲۰۱۵ میلادی، با تصویب قانونی، برای اشتراک گذاری اخبار کذب در شبکه‌های اجتماعی، تا ۷ سال حبس مجازات مقرر کرد (taha gedikli, 2020, 237).

در سال ۲۰۱۸ میلادی، با به کارگیری هوش مصنوعی در قالب یک نرم افزار کاربردی در گوشی‌های همراه، دولت چین، توانسته است به صورت خودکار، تولید و انتشار اخبار و اطلاعات جعلی، نادرست و گمراه کننده را در فضای مجازی، شناسایی و پیگیری کند.

مقامات چینی، بر اساس مقررات قانونی می‌توانند به دلیل انتشار و اشتراک گذاری انواع اطلاعات و اخبار نادرست، جعلی و گمراه کننده، تحقیقات مستقیمی علیه رسانه‌های اجتماعی، صورت دهند؛ برای نمونه، در سال ۲۰۱۸ میلادی، نهادهای ذی صلاح کشور چین، فضای مجازی را مورد بازرسی قرار می‌دهند و به دلیل تبلیغ خشونت و تروریسم، انتشار اخبار جعلی و فحاشی،

تحقیقاتی علیه « وی بو » و « وی پت » از محبوب‌ترین رسانه‌های اجتماعی چین، آغاز کردند و در نتیجه‌ی این بازرسی‌ها، رسانه‌های اجتماعی مذکور، به عذرخواهی رسمی، ناگزیر شدند. یکی از رهاوردهای اصلی این نظارت‌ها، وضع قوانین بسیار سخت و منسجم، به جهت جلوگیری از وضعیت مذکور، در رسانه‌های اجتماعی فعال در کشور پهناور و پر جمعیت چین است. با وجود این موفقیت، هنوز، اخبار و اطلاعات بی اساس، جعلی و گمراه کننده، در حال انتشار است. طبق گزارشات، تا کنون، صد و هشتاد هزار کاربر رسانه‌ی اجتماعی وی پت، به دلیل انتشار اطلاعات نادرست، بی اساس و گمراه کننده، جریمه شده‌اند (taha gedikli, 2020,) (238).

چین، همگام با پیشرفت فن‌آوری، نظارت نرم افزاری خود را در این زمینه، هر روز، بیشتر گسترش می‌دهد. به روزترین و ملموس‌ترین نمونه‌ی آن، قوانین مربوط به انتشار و به اشتراک گذاری اخبار جعلی ایجاد شده با استفاده از هوش مصنوعی و هوشمانه‌های نرم افزاری است. مجلس قانونگذاری چین در سال ۲۰۲۰ میلادی، این قانون را تصویب کرد و از آن هنگام، لازم الاجرا است. در این قانون، مقرر است که ایجاد صفحات بی اساس و ساختگی، با استفاده از هوش مصنوعی یا هوشمانه‌های نرم افزاری و انتشار گسترده‌ی اطلاعات نادرست و بی اساس، مشمول جریمه است.

امروزه، فناوری‌هایی که با نام جعل عمیق شناخته می‌شوند، به طور فزاینده‌ای در حال گسترش هستند و در واقع، یکی از جدی‌ترین نمونه‌های انتشار اطلاعات نادرست، بی اساس، گمراه کننده و بلکه جرایم فضای مجازی است (فلسفی، ۱۳۹۸، ۵۶).

در این خصوص، اداره‌ی فضای مجازی چین اعلام کرده است که با فناوری جعل عمیق و با استفاده از هوش مصنوعی، به راحتی می‌توان فیلم‌هایی با ظاهر و صدای یک فرد در سطح فوق واقعی، ایجاد کرد (temir, 2020, 1010) و از این رو، به کارگیری فناوری جعل عمیق، ممکن است امنیت ملی را به خطر اندازد، ثبات اجتماعی را مختل کند، نظم عمومی را با آسیب جدی مواجه سازد و حقوق و منافع مشروع افراد را تضییع و مورد تجاوز قرار دهد. به نظر اداره‌ی فضای مجازی چین، هر اقدامی که در جهت جلوگیری از استفاده‌ی جعل عمیق، صورت گیرد، به نوعی سرمایه گذاری برای آینده است؛ زیرا تولید این فیلم‌ها، که تشخیص آن‌ها از موارد واقعی آن‌ها، بسیار دشوار است، در خصوص رهبران سیاسی، فکری و افرادی که دارای شخصیت و نفوذ اجتماعی هستند و انتشار آن، در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، در کوتاه‌ترین مدت ممکن، موجب هرج و مرج و اختلال در نظم عمومی است. (chudinov, 2019, 1850).

۳-۴. روسیه

روسیه، یکی از کشورهای هدف برای تولید و انتشار اخبار و اطلاعات نادرست و تحریف شده از طریق رسانه‌های اجتماعی در جهان است. این کشور، قانون مبارزه با انتشار اطلاعات نادرست و بی اساس خود را در سال ۲۰۱۹ میلادی تصویب کرد.

در قانون مبارزه با انتشار اطلاعات نادرست و بی اساس، روسیه، اشخاصی را که به انتشار اطلاعات کذب و بی اساس در فضای مجازی، مبادرت می‌ورزند، به حذف آن اخبار و اطلاعات، الزام می‌کند و اعلام می‌دارد که اگر طی ۲۴ ساعت، اخبار و اطلاعات مذکور، حذف نگردد، مرتکب، به جزای نقدی یک و نیم میلیون روبل، مجازات و سامانه و پایگاه اطلاع رسانی، به طور کلی بسته می‌شود.

همچنین، این قانون، اعلام می‌دارد: اگر عاملین، اطلاعات و اخباری را به اشتراک بگذارند که به صورت آشکار، مصداق بی احترامی به جامعه، دولت، قانون اساسی روسیه و یا نهادهای دولتی است، به ۱۵ روز حبس، مجازات می‌شوند.

طبق قانون مذکور، اگر اخبار جعلی انتشار یافته، درباره‌ی حمل و نقل، تأسیسات زیرساختی، ارتباطات، انرژی، صنعت، مؤسسات اعتباری و بانک‌ها است، یک میلیون روبل، و اگر درباره‌ی شورش‌های دسته جمعی و به خطر انداختن امنیت عمومی است، تا ۱/۵ میلیون روبل، بر جزای نقدی مرتکب، افزوده می‌شود (Turhan, 2020, 139).

روسیه، در تمام مدت همه‌گیری کووید ۱۹، اقدامات بسیار سختگیرانه‌ای، علیه انتشار اخبار و اطلاعات جعلی و بی اساس، انجام داده است و در این راستا، در آوریل ۲۰۲۰ میلادی، قانونی را تصویب کرد که به موجب آن، اشخاصی که اخبار نادرست را درباره‌ی ویروس کرونا به اشتراک می‌گذارند، تا ۲ سال حبس و در صورتی که آن اطلاعات، به مرگ فردی انجامد، تا ۵ سال حبس، مجازات می‌شوند (taha gedikli, 2020, 246).

۴-۴. سنگاپور

سنگاپور، در ماه می سال ۲۰۱۹ میلادی، قانون جلوگیری از اشتراک گذاری اطلاعات نادرست را مشتمل بر ۹ بخش و ۶۲ ماده، جهت جلوگیری از انتشار و اشتراک گذاری اخبار و اطلاعات جعلی، نادرست و بی اساس، در فضای مجازی تصویب کرد. بر اساس مقررات این قانون، انتشار هر نوع اطلاعات نادرست و بی اساسی جرم است که به امنیت، نظم عمومی جامعه و روابط کشور سنگاپور با سایر کشورها، آسیب وارد سازد. در زمان شناسایی و احراز چنین اطلاعاتی، شخص مرتکب، به حذف یا تصحیح اخبار و اطلاعات به اشتراک گذاشته شده، الزام می‌شود.

همچنین، دولت می‌تواند از شرکت‌های خدمات دهنده، مثل: فیس‌بوک و گوگل، درخواست کند تا حساب‌ها و سامانه‌هایی را ببندد که چنین مطالبی را به اشتراک می‌گذارند. در این قانون، موارد قابل توجه دیگری نیز وجود دارد که ذیلاً، گزارش می‌شود:

الف) اشخاصی که اطلاعات نادرست و بی‌اساس را در فضای مجازی، به اشتراک می‌گذارند، به جزای نقدی ۵۰ هزار دلار سنگاپور و یا به حبس تا پنج سال مجازات می‌شوند.

ب) اگر مطالب قرار داده شده، حاوی اطلاعات جعلی است با استفاده از حساب‌های کنترل شده و یا هوشمانه‌های نرم افزاری، ایجاد شده است، مرتکب، به جزای نقدی ۱۰۰ هزار دلار سنگاپور و یا تا ده سال حبس مجازات می‌شود.

پ) در صورتی که شرکت، به اشتراک‌گذاری اطلاعات نادرست و بی‌اساس، مبادرت ورزد و کذب بودن آن اطلاعات، احراز شود، جزای نقدی تا سقف یک میلیون دلار سنگاپور، قابل اعمال است (taha gedikli, 2020, 249).

۵-۴. فرانسه

دولت فرانسه نیز یکی از کشورهایی است که با تصویب دو قانون، به جلوگیری از تولید و انتشار اخبار و اطلاعات جعلی و بی‌اساس اقدام کرده است؛ البته، این قوانین، برای جلوگیری از اطلاعات نادرست و ساختگی در دوره‌های انتخاباتی و سه ماه قبل از انتخابات است. در سال ۲۰۱۸ میلادی، فرانسه، برای مبارزه با انتشار اخبار و اطلاعات جعلی و بی‌اساس، دو قانون را تصویب کرد؛ یکی قانون شماره ۷۷۲، راجع به مبارزه با دستکاری اطلاعات و دیگری قانون شماره ۷۹۸، راجع به جلوگیری از انتشار اطلاعات و اخبار جعلی است. هر دو قانون، با شیوه‌های بسیار بحث برانگیز و اختلافی، تصویب گردید (taha gedikli, 2020, 243).

اصلی‌ترین انتقاد مخالفین تصویب قوانین مذکور، این بود که دولت یا حزب حاکم می‌توانند از این قانون، چونان ابزاری سیاسی، استفاده کنند. این ادعا سبب گردید تا مجلس فرانسه، دو بار تصویب قوانین مذکور را رد کند.

به موجب این قوانین، در صورت دستکاری در اطلاعات سه ماه قبل از انتخابات، قضات منصوب از جانب شورای عالی قضایی، ظرف ۴۸ ساعت، نسبت به جعلی بودن یا نبودن اطلاعات، با توجه به محتوای اخبار، تصمیم‌گیری می‌کنند و نسبت به حذف یا بستن آن، اقدام لازم را به عمل می‌آورند. همچنین این قوانین خدمات رسانه‌ها و ارائه دهندگان فضای مجازی را الزام می‌کنند که به کاربران خود، نسبت به عدم انتشار اخبار و اطلاعات کذب و بی‌اساس، اطلاع‌رسانی کنند (Turhan, 2020, 153).

با توجه به حجم فراوان اخبار و اطلاعات نادرست و بی اساس، در دوره‌های انتخاباتی فرانسه، این کشور، قوانین مذکور را برای تأمین امنیت انتخابات و دموکراسی، وضع کرده است؛ از این رو، به زمان انتخابات، محدود هستند و پس از انجام انتخابات، تا زمان انتخابات بعدی، مسکوت هستند و کاربردی ندارند.

۴-۶. مصر

در سال ۲۰۱۷ میلادی، کمیته‌ی ارتباطات و فناوری اطلاعات مصر، پژوهشی درباره‌ی تولید و انتشار اخبار و اطلاعات نادرست و جعلی انجام می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که در طول یک دوره‌ی دو ماهه، نزدیک به ۵۳ هزار خبر جعلی در مصر پخش شده است. این پژوهش، همچنین اعلام می‌کند که تقریباً، همه‌ی این اخبار از طریق رسانه‌های اجتماعی پخش شده است (taha gedikli, 2020, 239). برای مقابله با این وضعیت، مجلس مصر، ابتداء، به صدور بیانیه‌هایی مبادرت می‌کند و بعد از گذشت مدتی، در سپتامبر ۲۰۱۸ میلادی، اعلام گردید که ۵۰۰ پایگاه خبری و رسانه‌ی اجتماعی به دلیل تولید اطلاعات نادرست و اشاعه‌ی اخبار بی اساس، بسته شدند. در اثنای این اقدامات، تحقیقاتی علیه برخی از افرادی آغاز گردید که اخبار و اطلاعات جعلی را در رسانه‌های اجتماعی فیسبوک و توئیتر به اشتراک گذاشته بودند (taha gedikli, 2020, 240).

در فوریه‌ی ۲۰۱۸ میلادی، دفتر دادستانی مصر، تصمیم گرفت که برای جلوگیری از تولید و انتشار اخبار و اطلاعات جعلی و بی پایه و اساس، خط تلفنی مانند خط تلفن پلیس ایجاد شود. در نتیجه، هم اکنون شهروندان مصری، می‌توانند گزارش‌های خود را در خصوص انتشار و اشتراک گذاری اخبار و اطلاعات جعلی و بی اساس، با خط تلفن مذکور، به مراجع ذی صلاح، اعلام کنند (Turhan, 2020, 160).

دولت مصر، برای جلوگیری از انتشار اخبار و اطلاعات جعلی و نادرست، تصمیمات قانونی متعددی، اتخاذ کرده است و هدف اصلی از تصمیمات و اقدامات قانونی و حقوقی، شناسایی و تشخیص اصالت اطلاعات، اخبار و مطالب قرار داده شده در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و حذف اخبار و اطلاعات کذب و بی اساس است.

ماده‌ی ۱۴ قانون شماره‌ی ۱۸۰ مطبوعات و رسانه‌های مصر، مقرر می‌دارد: مطبوعات، نهادهای رسانه‌ای و پایگاه‌های خبری نباید اطلاعاتی منتشر کنند که خلاف اصول مندرج در قانون اساسی است. این ماده، به شورای عالی رسانه‌ی مصر، این اختیار را می‌دهد که توزیع، انتشار یا فعالیت نشریه‌ها، روزنامه‌ها، پایگاه‌های خبری و رسانه‌های اجتماعی را ممنوع اعلام کند که امنیت ملی

را مورد تهدید قرار می‌دهند. همچنین، در صورت تخلف، آن‌ها را با وضع جرایم سنگین، مجازات کند (Turhan, 2020, 166).

ماده‌ی ۱۹ قانون مذکور، بیان می‌دارد: شورای عالی رسانه در صورت احراز انتشار اخبار جعلی یا نقض هرگونه قانون و تحریک به خشونت، این اختیار را دارد که هر گونه پایگاه و سامانه‌ی خبری و یا حساب رسانه‌ی اجتماعی را با بیش از ۵۰۰۰ دنبال کننده، مسدود و یا تعلیق کند. این ماده، در حالی که گامی مثبت برای کنترل انتشار اطلاعات نادرست و بی اساس است، اما به این امر توجه ندارد که برخی از رسانه‌های اجتماعی، مثل توئیتر، به گونه‌ای طراحی شده‌اند که اخبار و اطلاعات قرار داده شده در صفحات با دنبال کننده‌های اندک، می‌تواند به توده‌ای عظیم انتقال یابد و از این رو، ماده‌ی مزبور نمی‌تواند در کنترل انتشار اخبار و اطلاعات بی اساس و جعلی، اقدام مثبت چندانی انجام دهد (taha gedikli, 2020, 241).

ماده‌ی ۱۰۱ قانون مذکور، بیان می‌کند: شبکه‌های اجتماعی فعال، در صورتی که در جهت پیشگیری از انتشار اخبار و اطلاعات نادرست و بی اساس اقدامات احتیاطی را به عمل نیاورند، به جزای نقدی ۵۰ هزار تا ۱۰۰ هزار پوند مصر مجازات می‌شوند.

طبق قانون شماره‌ی ۱۷۵ مبارزه با جرایم فضای مجازی و فناوری اطلاعات مصوب سال ۲۰۱۸ میلادی، نهاد تحقیق، جهت احراز انتشار اطلاعات نادرست و بی اساس، به صورت موردی، تشکیل می‌شود و وظیفه اصلی آن، پس از بررسی موضوع و احراز به خطر افتادن امنیت ملی و ثبات اقتصادی، اجازه‌ی بستن و یا تعلیق فعالیت پایگاه‌ها و سامانه‌های خبری و صفحات اجتماعی داخلی یا خارجی است.

قانون مبارزه با جرایم فضای مجازی و فناوری اطلاعات مصر، در ماده‌ی ۱۴ خود مقرر می‌دارد: اشخاصی که به منظور تغییر اطلاعات سامانه‌ای و یا تغییر و اشتراک گذاری مجدد سامانه‌ای، به آن سامانه، نفوذ کنند، حداقل تا دو سال حبس و جزای نقدی از ۱۰۰ هزار تا ۲۰۰ هزار پوند مصر مجازات می‌شوند. حال اگر اطلاعات در سامانه‌ها و پایگاه‌های دولتی باشد، نفوذ کننده، توأمان، به مجازات حبس به مدت حداقل تا دو سال و پرداخت جزای نقدی از یک میلیون تا دو میلیون پوند مصر مجازات می‌شود. قانون مزبور، در مواردی، افزون بر اعمال مجازات‌های بیان شده، فرد نفوذ کننده را ممنوع الخروج کرده است.

در کنار قانون مطبوعات و رسانه و قانون مبارزه با جرایم فضای مجازی و فناوری اطلاعات مصر، قانون مجازات مصر نیز اخیراً با تغییراتی که در آن حاصل شد، به مسأله‌ی انتشار اطلاعات و اخبار نادرست پرداخته است. بر اساس ماده ۸۰ قانون مجازات مصر، اشخاصی که عمداً اطلاعات کذب و اخبار جعلی را به نحوی انتشار دهند که موجب تضعیف اعتبار مالی کشور

گردد و به منافع ملی آسیب رساند، به حبس از شش ماه تا پنج سال مجازات می‌شوند (Turhan, 2020, 170).

همچنین، در آوریل ۲۰۱۹ در نتیجه‌ی اصلاحات قانون اساسی مصر، موانع جدیدی در جهت انتشار اخبار و اطلاعات جعلی و بی‌اساس صورت پذیرفته است. بنابر این، مصر، در چند سال گذشته، اقداماتی بسیار سختگیرانه‌ای در جهت مبارزه با تولید و انتشار اخبار جعلی، انجام داده است. در نتیجه‌ی این اقدامات، در گزارشی که خانه آزادی در سال ۲۰۱۹ میلادی ارائه می‌دهد، رتبه‌ی این کشور، در آزادی فضای مجازی، بسیار کاهش یافته است.

نتیجه‌گیری

امروزه، به اشتراک گذاری اطلاعات بی‌اساس و اخبار جعلی، به ویژه، از سوی رسانه‌های اجتماعی، به یک مشکل بزرگ، تبدیل شده است. این مشکل، در زمان انتخابات، باعث بروز نگرانی‌های زیادی در خصوص دستکاری و تأثیر در انتخابات، با تولید، انتشار و اشتراک گذاری اخبار و اطلاعات جعلی و گمراه کننده، شده است؛ بنابر این، دولت‌ها، ناگزیر به اتخاذ تصمیمات و انجام اقداماتی برای جلوگیری از بروز این انحراف و ناهنجاری هستند. برخی از کشورها جهت مبارزه با این آلودگی اطلاعاتی، قوانینی بازدارنده و مجازات‌هایی را وضع و تصویب کرده‌اند؛ چرا که دولت‌ها به این اعتقاد رسیده‌اند که اخبار جعلی و اطلاعات نادرست، می‌توانند امنیت کشور را با مخاطرات فراوانی رو به رو سازند؛ از این رو، در سال‌های اخیر، بسیاری از کشورهای دنیا، وضع مقررات قانونی را برای مبارزه با انتشار و اشتراک گذاری اطلاعات و اخبار جعلی و بی‌اساس، در دستور کار خود قرار داده‌اند.

همه‌گیری کووید ۱۹، به روشنی نشان داد که فضای مجازی، بستری بسیار مناسب برای اشتراک گذاری اخبار و اطلاعات بی‌پایه و اساس است؛ چرا که فضای مجازی، فضایی باز و در دسترس همگان است و هر شخصی می‌تواند به راحتی، در آن، به فعالیت بپردازد و هر چیز مورد نظر خود را در آن به اشتراک بگذارد. بی‌شک، چنین وضعیتی می‌تواند در مواقعی، باعث تضعیف روحیه کلی جامعه و افزایش ترس و دلهره و عدم امید به زندگی در اشخاص گردد. این وضعیت، به کشور خاصی در جهان، اختصاص ندارد؛ چرا که هر کاربر فضای مجازی، می‌تواند مطلبی ساده را به توده‌ای از مردم انتقال دهد و بر افکار آنان تأثیر گذارد.

گاه، بارگذاری مطالب در فضای مجازی، با هدف برهم زدن نظم عمومی و یا علیه اشخاص و سازمان‌ها، سازماندهی و انجام می‌شود که در این موارد بایستی برای جلوگیری از وقوع هر نوع معضل و مشکل، اقدامات پیشگیرانه و محدودکننده صورت گیرد. به همین دلیل است که

باید رسانه‌های اجتماعی و کاربران آن، در دنیای مجازی مسئولانه رفتار کنند. همچنین با توجه به این واقعیت که استفاده از شبکه‌های اجتماعی روز به روز بیشتر در جامعه مورد استقبال قرار می‌گیرد. فرهنگ سازی در جامعه، به همراه وضع مقررات لازم الاجرا و محدود کننده، تاثیر بسزایی در جامعه دارد.

جرم انگاری علیه اقدامات غیر قانونی و بی اساس در فضای مجازی، به تحمیل مسئولیت و مجازات خاطیان می‌انجامد که این، موجبات اقدام مسئولانه و صحیح افراد را به دنبال دارد؛ بنابراین، در جهت کنترل آلودگی اطلاعاتی و انتشار اخبار و اطلاعات نادرست و بی اساس، باید دولت‌ها، با بستر سازی، اقدامات پیشگیرانه را پیش بینی کنند، رسانه‌های اجتماعی، مسئولانه رفتار کنند و بسترهای لازم را جهت مقابله با انتشار اطلاعات نادرست، فراهم آورند و کاربران نیز با افزایش آگاهی و تحصیل سواد رسانه، به صورت مسئولانه در رسانه‌های اجتماعی فعالیت کنند تا جلوی هرگونه انتشار اطلاعات نادرست و بی اساس گرفته شود.

کتاب‌شناسی

۱. بشیر، حسن، (۱۳۹۹)، تحلیل خبری ارتباطی بحران کرونا و جامعه مخاطره آمیز، فصلنامه رسانه، دوره ۳۱، شماره ۲، ص ۵-۱۳.
۲. دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷)، لغت نامه، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۳. فلسفی، غلامرضا، (۱۳۹۸)، دیپ فیک، مجله رشد آموزش علوم اجتماعی، شماره ۸۲، ص ۵۵-۶۰.
۴. قاسمی، مصطفی، (۱۳۸۸)، تعاملات چین و روسیه با آمریکا و تاثیر آن بر پرونده‌ی هسته‌ای ایران، مجله انسان پژوهی دینی، دوره ۶، شماره ۱۹، ص ۸۹-۱۱۴.
۵. گلباغی ماسوله، سید علی جبار، (۱۳۹۶)، نظریه‌ی داعی بر داعی در بوته تحلیل و نقد، جستارهای فقهی و اصولی، سال سوم، شماره ۷، ص ۵۷-۷۹.
۶. گلباغی ماسوله، سید علی جبار، (۱۳۹۸)، چیستی شناسی ضمان از منظر فقه شیعه، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، سال یازدهم، شماره ۲۰، ص ۳۰۱-۳۲۴.
۷. گلباغی ماسوله، سید علی جبار، (۱۳۹۹)، واکاوی تاریخی قالب شناسی ضمان، آموزه‌های فقه مدنی، دوره‌ی دوازدهم، شماره ۲۲، ص ۱۲۷-۱۴۹.
8. Agbedo, Chris Uchenna ve Ebere Celina Krisagbedo. (2014) "Lying Honestly for Government: Linguistic Manipulation as Disinformation Strategy in Nigeria." *Innovare Journal of Social Sciences* 2, no. 4: 16-27.
9. Aydın, Ali Fikret. (2020), "Post-Truth Dönemde Sosyal Medyada Dezenformasyon: Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Pandemi Süreci." *Asya Studies* 4, no. 12: 76-90.
10. Çelik, Nuriye, (2021), Post Truth Çağında Gerçekleşen Sosyal İnşasına Sosyolojik Bir Bakım, *Electronic Journal of Social Sciences*, vol. 20, no. 79, 1540-1555.

11. Chudinov, A. P., Koshkarova, N. N., & Ruzhentseva, N. B. (2019). Linguistic Interpretation of Russian Political Agenda through Fake, Deepfake, Post-Truth. *Journal of Siberian Federal University Humanities & Social Sciences*, 12(10), 1840-1853.
12. Ethem, Yusuf Erhan. (2019), "Sosyal Medyada Dezenformasyon." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
13. Kent, Bülent. (2020), "Alman Hukukunda Sosyal Ağların Düzenlenmesi ve Alman Sosyal Ağ Kanunu." *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Bilişim Hukuku Dergisi* 2, no. 1: 1-46.
14. Sağıroğlu, Şeref, Alkan, Mustafa. (2021), *Siber Güvenlik ve Savunma*, Havelsan, Ankara.
15. Taha Gedikli, Ahmet. (2020), Karşılaştırmalı Hukukte İnternet Ortamında ki Asılsız Bilgi Paylaşımlarının Önlenmesi, *Bilişim Hukuku Dergisi*, no. 1, 221-257.
16. Temir, Erkam, (2020), Deepfake: New Era in the Age of Disinformation & End of Reliable Journalism, *Selcuk İletişim Dergisi*, 13(2), 1009-1024.
17. Toprak, Necla. (2015), "İnternet Gazeteciliğinde Haber Etiği, Misinformasyon ve Dezenformasyon." Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi.
18. Turhan, Meltem, (2020), *Siber Güvenliğin Sağlanması ve Dünya Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Bilgi ve Teknoloji Kurumu.

